

ANNA JAKUBOWICZ
WSP w Bydgoszczy

POZIOM UMIEJĘTNOŚCI ORTOGRAFICZNYCH UCZNIÓW KOŃCZĄCYCH EDUKACJĘ POCZĄTKOWĄ

1. Psychologiczne uwarunkowania poprawności ortograficznej

Współczesne językoznawstwo wyznaczyło dla języka wiele funkcji. Podkreśla się jednak, że jedną z najważniejszych jest funkcja komunikacyjna języka. Powinien on spełniać tę funkcję w każdej ze swych form, czyli zarówno w mowie, jak i w odmianie pisanej. Jednoznaczność przekazywanej informacji na piśmie zagwarantowana zostanie wówczas, gdy zachowana zostanie jej poprawność ortograficzna.

Proces nauczania ortografii powinien prowadzić do wyrobienia nawyków ortograficznych. Automatyzacja czynności pisania poprawnego kształtuje się w rezultacie oddziaływania różnorodnych czynników, których niezajomość wpłynie na efektywność nauczania ortografii.

W pracy nad podnoszeniem poziomu ortografii należy wziąć pod uwagę rolę pamięci w kształtowaniu nawyków ortograficznych. Ze względu na to, że w klasie znajdują się uczniowie o różnych typach pamięci, praca dydaktyczna nauczyciela powinna być zorganizowana tak, aby wszyscy mogli przyswoić sobie materiał ortograficzny. Należy wybierać takie ćwiczenia, aby zarówno dzieci z przewagą pamięci wzrokowej, jak i te, u których dominuje pamięć słuchowa mogły uczestniczyć w sposób efektywny w procesie nauczania (Polański 1987).

Słuch odgrywa ogromną rolę w analizie dźwiękowej wyrazu i związanej z tym poprawnością zapisu. W związku z powyższym niezwykle ważna jest poprawność wymowy nauczyciela i ucznia. Pamięć słuchowa nierozzerwalnie łączy się z pamięcią wzrokową. Wrażenia wzrokowe są jednak bardziej trwałe niż słuchowe, dlatego należy wykorzystywać pamięć wzrokową w procesie zdobywania przez ucznia poprawności ortograficznej. Zaleca się więc stosowanie wszelkiego rodzaju pomocy naukowych, takich jak: rozsypanki wyrazowe, tablice ortograficzne, zestawy, słowniki itp. (Dyka 1987, Kapica 1986, Hemmerling 1984, Skrzypiec 1992).

Pamięć wzrokowa działa łącznie z pamięcią motoryczną (ruchową). „Ścisłe połączenie obrazu wzrokowego z wrażeniem mięśniowo-ruchowym jest czynnikiem, który w procesie nauki pisania w ostatecznym wyniku prowadzi do automatyzacji, do pisania bez udziału świadomości” (Froelichowa, Ledóchowska 1961, s. 63). Poprzez połączenie spostrzegania obrazu graficznego z wyobrażeniem dźwiękowym wyrazu oraz jego zapisem działamy na wszystkie receptory, podnosząc tym samym sprawność ortograficzną uczniów.

Nie bez znaczenia w kształceniu biegłości ortograficznej jest uwaga. Umiejętność skupienia uwagi jest jednym z podstawowych warunków skutecznej pracy nad ortografią. Ważne jest, aby dążyć do wytworzenia uwagi dowolnej, którą w sposób celowy skierować można na to, co uczeń powinien sobie przyswoić. W miarę zwiększania się zainteresowania ucznia uwaga dowolna będzie się przekształcać w mimowolną, która nie powoduje trwałego zmęczenia, nie absorbuje tylu sił (Strelau, Jurkowski, Putkiewicz 1978).

W celu wyrobienia koncentracji uwagi, której brak powoduje błędy ortograficzne, należy proces nauczania prowadzić w sposób zaplanowany i przemyślany.

Uwaga ułatwia także procesy myślowe, a myślenie pozostaje w ścisłej korelacji ze sprawnością ortograficzną. Wpływ myślenia logicznego szczególną rolę odgrywa w nauce pisowni motywowanych. Dzięki takiemu myśleniu do nauki ortografii można wykorzystać wiadomości z innych działów języka.

Nie bez znaczenia dla kształtowania poprawnych nawyków ortograficznych mają również takie czynniki, jak poprawność graficzna, zainteresowania i motywacja do pracy nad ortografią, czytelnictwo, a przede wszystkim profilaktyka, czyli zapobieganie błędom (Malendowicz 1976, Radwiłowicz 1972, Jedut, Pleskot 1991).

Nauczanie ortografii na szczeblu nauczania początkowego ma prowadzić do przyswojenia uczniom materiału ortograficznego, który program nauczania wyznacza dla danej klasy. Materiał ten jest odpowiednio ustopniowany, narasta z latami pobytu w szkole i ma doprowadzić do opanowania pisowni wyrazów używanych w życiu praktycznym. (Kulpa, Więckowski 1983).

2. Założenia badań własnych

Jak wynika z powyższych rozważań celem nauki ortografii w klasach I–III jest wytworzenie pamięci wzrokowej i motorycznej wyrazów oraz nawyków samokontroli poprzez systematyczne i okazjonalne ćwiczenia, które mają doprowadzić ucznia do automatyzacji poprawnego pisania.

Program nauczania klas początkowych zakłada, że w wyniku jego realizacji uczeń powinien umieć przestrzegać poprawności ortograficznej w zakresie poznanych zasad i opracowanego, bliskiego mu słownictwa (*Program...* 1992, s. 9).

Klasa trzecia jest zakończeniem pierwszego etapu nauki dziecka. Przejście do dalszego poziomu kształcenia wymaga od ucznia opanowania minimum programowego dla klas I–III. Dotyczy to również umiejętności poprawnego pisania. Stąd też wyływa cel badań – określenie poziomu umiejętności ortograficznych uczniów kończących edukację wczesnoszkolną.

Szczegółowe treści programowe zakładają w ramach poszczególnych klas opanowanie między innymi: pisowni częściej spotykanych wyrazów z rz, ó niewymiennymi, często spotykanych wyrazów z rz, ó wymiennymi, najczęściej spotykanych wyrazów z h, pisowni h, ó, rz niewymiennych w często spotykanych wyrazach, itd. (*Program...* s. 13–25).

Program nauczania wskazuje więc na konieczność opanowania poprawnej pisowni wyrazów, które znajdują się w zasobie leksykalnym uczniów. Nauczycielowi trudno jest jednak zrealizować taki postulat. Brak bowiem list wyrazów, które wchodzą do czynnego słownika uczniów w danej klasie (Polański 1987, s. 129).

Obszernej analizy ortogramów występujących w słownictwie uczniów klas 4–8 dokonał F. Nowak (1989). Próbę takiej klasyfikacji dla nauczania początkowego znaleźć można jedynie w pracy E. Polańskiego (1987).

Badania własne miały wykazać, w jakim zakresie uczniowie opanowali pisownię wyrazów związanych z zasadą historyczną i morfologiczną polskiej ortografii. Opracowano więc listę frekwencyjną wyrazów zawierających ó, rz niewymienne oraz h, rz, ó wymienne i rz po spółgłoskach. Zestaw tych ortogramów został opracowany na podstawie podręczników przeznaczonych do nauczania języka polskiego w klasie I, II i III. Na podstawie tych zestawień opracowano test sprawdzający zawierający 30 wyrazów najczęściej występujących w zakresie danej trudności ortograficznej oraz 10 wyrazów nie obejmujących tego problemu w celu skomplikowania tekstu.

Zadaniem badanych było uzupełnienie odpowiedniej litery w miejsce wolnej kratki w wyrazie. Oceniając poziom poprawności pisania pod uwagę brano tylko wyrazy zawierające daną trudność.

Weryfikując wyniki przyjęto następujące kryteria poprawności pisania.

Tabela 1. Kryteria poprawności pisania

Ocena	Dopuszczalna ilość błędów w teście ortograficznym
celujący	0
bardzo dobry	1–2
dobry	3–4
dostateczny	5–6
mierny	7–8
niedostateczny	9 i więcej

Badania przeprowadzono w klasach trzecich dwu środowisk: miejskiego i wiejskiego, pod koniec roku szkolnego. Próba badawcza – 240 uczniów.

3. Zestawienia frekwencyjne wyrazów do badań

Przedstawione poniżej zestawienia najczęściej spotykanych wyrazów z określonymi trudnościami ortograficznymi opracowano na podstawie następujących podręczników (obowiązujących w czasie przeprowadzania badań):

- E.F. Przyłubscy: *Litery*.
- E.F. Przyłubscy: *Litery. Ćwiczenia*.
- I. Słońska: *W szkole i na wakacjach*.
- R. Laskowska: *Język polski, ćwiczenia dla kl. I, drugie półrocze*.
- W. Badalska: *Rośniemy razem*.
- W. Gawdzik: *Piszę i opowiadam*.
- W. Badalska: *Bliskie i najbliższe, Wypisy*.
- W. Gawdzik: *Nasza mowa, Nasz świat*.

Tabela 2. Ortogramy o największej frekwencji należące do zasady historycznej

ó niewymienne	rz niewymienne	h
który	rzeka	harcerze
góry	zwierzęta	huczy
córka	rzeczownik	Hania
król	orzechy	zahamował
późno	rzucił	hałas
wiewiórka	porządki	wahadło
próbować	tchórz	herbata
żółty	rzekł	honorowy
różnych	rzeczy	huta
skóra	twarz	hoduje
krótco	burza	hejnał
róża	talerze	bohater
równe	wierzby	hełm
wróbelki	korzysta	herb
żółw	urządzić	czyha
tchórz	zdarzenie	haczyk
jaskółki	uderzyła	huśtawka
Józio	jarzębina	historyjka
spółgłoski	korzeń	hydraulik
podróżować	nietoperz	hala
ogórek	korytarz	humor
również	porzeczeki	zahaczyć
górnik	warzywa	hipopotam
królik	kurz	hasło
wrózka	marzenie	hulajnoga
półka	powierzchnia	haft
góra	rzeźba	Heniek
sójka	pierzyna	helikopter
płótno	jarzyny	horyzont
główna	rzodkiewka	hotel

Tabela 3. Ortogramy o największej frekwencji należące do zasady morfologicznej

ó wymienne	rz po spółgłoskach	rz wymienne
mówię	brzeg	morze
wróciła	dobrze	żołnierze
pójdę	krzyknął	lekarz
pióro	przeczytaj	gospodarz
wśród	drzwi	rowerzysta
mój	spojrzeć	powtórzyć
mógł	trzy	otworzyć
lód	trzeba	bierze
ułoż	brzoza	dworzec
dwóch	przepisz	malarz
ogródek	przymiotnik	kucharz
łóżko	trzymaj	wierzyć
mróz	ujrzała	pierze
samochód	Grześ	zachmurzony
wóz	chrzan	podwórze
swój	przez	marynarz
znów	Krzysiu	w norze
pół	skrzydła	stolarz
wzór	wrzeszczy	wzgórze
zwrócił	grzeczna	chorzy
sposób	drzewa	orzeł
brzózka	mistrzowski	aptekarz
pomóc	dojrzały	mierzyć
skróciła	krzesło	marzec
pszczołka	przyszedł	orze
nóżka	krzew	piekarz
dół	przecież	aktorzy
twój	grzyb	kalendarz
wieczór	chrząszcz	wieczera
łódka	wrzesień	tworzy

4. Poprawność pisania uczniów w świetle badań

Dzięki przeprowadzonym testom uzyskano określone wyniki, które niżej zostaną poddane analizie ilościowej i jakościowej. Tabela 4 zawiera procentowe zestawienie wyników badania umiejętności zapisu wyrazów związanych z zasadą historyczną (ó,rz niewymienne, h).

Tabela 4. Poprawność pisania wyrazów związanych z zasadą historyczną

Ocena	ó niewymiennie		rz niewymiennie		h	
	M	W	M	W	M	W
celująca	11 %	5 %	5 %	3,5 %	11 %	0,8 %
bardzo dobra	41 %	16 %	16 %	7,5 %	22,5 %	10 %
dobra	28 %	17 %	23 %	11,5 %	17,5 %	12,5 %
dostateczna	7,5 %	11,5 %	17 %	11,5 %	12,5 %	13,2 %
mierna	7,5 %	15 %	19,5 %	19 %	11,5 %	3,5 %
niedostateczna	5 %	35,5 %	19,5 %	47 %	25 %	60 %

M – miasto W – wieś

Analiza zgromadzonych w tabeli danych jednoznacznie wskazuje, że uczniowie klas miejskich w szerszym zakresie opanowali umiejętność zapisu wyrazów związanych z zasadą historyczną. Wskazuje na to procent ocen celujących i bardzo dobrych uzyskanych przez tych uczniów w zakresie poszczególnych trudności ortograficznych.

W przypadku wyrazów z ó niewymiennym 52 % ocen najwyższych uzyskali uczniowie z miasta, 21 % ze szkoły wiejskiej. Różnica między poszczególnymi klasami w zakresie pisowni wyrazów z rz niewymiennym jest nieco mniejsza. Uczniowie uzyskali odpowiednio 21 % i 11 % ocen celujących i bardzo dobrych. Wyniki testu zawierającego wyrazy z h przynoszą 33,5 % ocen najwyższych w klasach miejskich oraz 10,8 % w wiejskich.

Różnicę w umiejętnościach ortograficznych odzwierciedla szczególnie ostro procent uzyskanych przez badanych ocen niedostatecznych. Tylko 5 % uczniów z miasta otrzymało najniższą ocenę z testu sprawdzającego znajomość wyrazów z ó niewymiennym, podczas gdy w tych samych testach aż 35,5 % dzieci z klas wiejskich otrzymało ocenę niedostateczną. Podobnie rozkładają się wyniki w zakresie rz niewymiennego. Odpowiednio jest to 19,5 % ocen niedostatecznych w mieście i 47 % na wsi. Największą różnicę można zaobserwować w przypadku pisania wyrazów z h. Uczniowie ze środowiska miejskiego osiągnęli 25 % najniższych, przy 60 % takich ocen w klasach wiejskich.

Ze zgromadzonych w tabeli 4 danych można wywnioskować, że uczniowie obu badanych środowisk najskuteczniej wyrobili u siebie nawyk pisania wyrazów z ó niewymiennym, następnie z h, najsłabiej natomiast wyrazów z rz niewymiennym.

Różnie rozłożyły się również wyniki w przypadku poszczególnych wyrazów. W tabeli 5 zestawiono wyrazy, w których najczęściej uczniowie popełniali błędy.

Tabela 5. Ortogramy wyrazów o największej frekwencji błędów u uczniów klas miejskich

ó niewymienne	%	rz niewymienne	%	h	%
próbować	41	uderzyła	38	czyha	40
spółoski	35	powierzchnia	35	hoduje	34
plótno	24	rzeźbił	32	horyzont	33
skóra	21	marzenie	30	zahamował	30
Józio	18	urządzić	29	helikopter	27,5
sójka	17	twarz	29	hydraulik	26
tchórz	17	wierzby	29	haft	26
krótco	15	zdarzenie	28	hipopotam	24
podróżować	13	rzuciła	28	huśtawka	22
półka	13	pierzyna	28	hulajnoga	19
		rzekła	26	historyjka	18
		korzysta	24	zahaczyć	18
		porzeczki	24	humor	17,5

Potwierdza ono wcześniejsze stwierdzenie, że najmniej kłopotów sprawiły uczniom wyrazy zawierające ó niewymienne. U uczniów ze środowiska miejskiego jest to widoczne szczególnie wyraźnie. Tylko w czterech wyrazach zawierających tę trudność ortograficzną błędy popełniło ponad 20 % uczniów. Taką samą granicę w wyrazach z h stanowi 9 słów, a w zakresie rz niewymiennego – 13 wyrazów.

W przypadku uczniów z klas wiejskich frekwencja popełnianych błędów rozkłada się inaczej. Przedstawia to zagadnienie kolejna tabela.

Tabela 6. Ortogramy wyrazów o największej frekwencji błędów u uczniów klas wiejskich

ó niewymienne	%	rz niewymienne	%	h	%
próbować	60	porzeczki	46	czyha	56
plótno	47,5	urządzić	44	horyzont	55
spółoski	40	rzuciła	44	helikopter	52
podróżować	37,5	uderzyła	44	zahaczyć	49
półka	35	rzeźbił	43	hoduje	47,5
skóra	35	korzysta	42,5	hydraulik	45
Józio	32,5	twarz	37,5	zahamował	44
różnych	32,5	zdarzenie	36	honorowy	43
wróżka	32	powierzchnia	35	wahadło	40
równe	31	talerze	34	huczy	39
późno	28	kurz	34	huśtawka	39
sójka	28	jarzyny	33	hipopotam	38

ó niewymienne	%	rz niewymienne	%	h	%
główna	27,5	rzekła	33	hulajnoga	36
który	27,5	nietoperz	33	humor	35
krótko	26	pierzyna	33	bohater	33
również	26	rzeczy	31	haft	31
		porządki	28	historyjka	31
		korytarz	27,5	hełm	31
				herb	30

Analiza danych przedstawionych w tabeli również potwierdza fakt uzyskania słabszych wyników przez dzieci ze środowiska wiejskiego. W klasie miejskiej najwyższy procent uczniów popełniających błąd wyniósł 41 % (próbować). W środowisku wiejskim najwyższą wartość uzyskał ten sam wyraz, w którym aż 60 % uczniów popełniło błąd. Dowodem osiągnięcia gorszych wyników przez dzieci z klas wiejskich jest także liczba wyrazów, w których błąd popełniło ponad 40 % uczniów. Takich przypadków jest 18.

Wyrazy błędnie pisane przez uczniów w obu środowiskach w większości przypadków są te same. Różnice polegają jedynie na umiejscowieniu ich w innej kolejności.

W kolejnym zestawieniu ukazane zostaną procentowe wyniki testów zawierających wyrazy związane z zasadą morfologiczną polskiej ortografii. Będą to więc wyrazy zawierające ó, rz wymienne oraz rz po spółgłoskach.

Tabela 7. Poprawność pisania wyrazów związanych z zasadą morfologiczną

Ocena	ó niewymienne		rz po spółgł.		rz wymienne	
	M	W	M	W	M	W
celująca	11 %	11 %	21,5 %	11,5 %	9 %	12,5 %
bardzo dobra	43,5 %	21,5 %	27,5 %	26 %	28 %	21,5 %
dobra	12,5 %	17,5 %	23 %	21,5 %	18 %	17,5 %
dostateczna	15 %	11 %	11,5 %	11 %	17 %	11,5 %
mierna	8 %	12,5 %	5 %	8,5 %	11 %	12,5 %
niedostateczna	10 %	26,5 %	11,5 %	21,5 %	17 %	24,5 %

M – miasto

W – wieś

Analiza materiału faktograficznego zawartego w tabeli dowodzi, że materiał ortograficzny oparty na zasadzie morfologicznej uczniowie przyswoili znacznie lepiej niż to było w przypadku wyrazów związanych z zasadą historyczną. Badani uzyskali więcej ocen celujących i bardzo dobrych niż w poprzednim teście. Mniej zaznaczają się też różnice między klasami miejskimi i wiejskimi.

Poprawność pisania wyrazów zawierających ó wymienne u uczniów środowiska miejskiego zamyka się liczbą 54,5 % ocen celujących i bardzo dobrych. Takie same oceny w klasie wiejskiej otrzymało 32,5 % badanych. Należy tu jednak podkreślić, że dzieci w obu środowiskach uzyskały ten sam procent ocen celujących – po 13 %.

Nieznaczne różnice wystąpiły również w zakresie pisowni wyrazów zawierających rz wymienne. 37 % ocen najwyższych uzyskali badani z klas miejskich, a 34 % ze środowiska wiejskiego. Podkreślić tu należy fakt, że uczniowie z klas wiejskich uzyskali o 3,5 % więcej celujących ocen niż dzieci miejskie.

W przypadku pisowni wyrazów zawierających rz po spółgłoskach najwyższe oceny otrzymało 49 % dzieci z miasta oraz 37,5 % z klas wiejskich.

Podobnie jak w przypadku ocen celujących i bardzo dobrych również w zakresie ocen niedostatecznych uzyskanych podczas badania umiejętności pisania wyrazów związanych z zasadą morfologiczną różnice między obu środowiskami są mniejsze niż to było w pierwszym teście.

Oceny niedostateczne uzyskało 10 % uczniów z miasta oraz 26,5 % uczniów ze wsi w teście sprawdzającym umiejętność zapisu wyrazów z ó wymiennym. Jeszcze mniejszą różnicę pomiędzy klasami widać w badaniu poprawności pisania wyrazów z rz po spółgłoskach. Uczniowie uzyskali odpowiednio 11,5 % (miasto) i 21,5 % (wieś) ocen najniższych. Najmniejsza, bo tylko 7,5 % różnica ocen niedostatecznych wystąpiła w badaniu poprawności pisania wyrazów zawierających rz wymienne, gdzie uczniowie z klas miejskich uzyskali 17 % takich ocen, a dzieci z klas wiejskich 24,5 %.

Zgromadzone w tabeli 7 dane wskazują, że materiał ortograficzny związany ze znajomością trzech reguł pisowni uczniowie opanowali w jednakowym zakresie. Nieznacznie lepsze wyniki można zaobserwować w obu środowiskach w przypadku umiejętności zapisu wyrazów zawierających rz po spółgłoskach.

Tak jak to było w przypadku poprzedniego testu, przedstawiamy zestawienia wyrazów związanych z zasadą morfologiczną, w których uczniowie najczęściej popełniali błędy.

Tabela 8. Ortogamy wyrazów o największej frekwencji błędów u uczniów klas miejskich

ó wymienne	%	rz wymienne	%	rz po spółgł.	%
pójde	34	tworzy	36	ujrzały	32,5
ułoż	30	w norze	33	dojrzały	25
łódka	30	powtórzyć	32	chrząszcz	25
zwrócił	22,5	wierzyć	32	spojrzeć	24
wróciła	20	bierze	27,5	przyszedł	23
skróciła	19	chorzy	22,5	mistrzowski	19
dwóch	19	pierze	22	chrzan	16
łóżko	18	wzgórze	22	skrzydła	16
pomóc	18	otworzyć	22	dobrze	16
mógł	16	mierzyła	22	krzyknął	16
sposób	15	orze	20	wrzeszczy	15
brzózka	15	rowerzysta	19		

Powyższe zestawienie potwierdza, że uczniowie z klas miejskich najlepsze wyniki uzyskali podczas pisania testu zawierającego wyrazy z rz po spółgłoskach. Z tabeli wynika, że najwięcej kłopotów sprawiły dzieciom wyrazy, w których występuje rz po spółgłosce j. Największą ilość błędów badani popełnili w przypadku wyrazów zawierających rz wymienne.

Bardzo podobnie przedstawiają się wyniki klasyfikacji wyrazów, w których najczęściej popełniane były błędy w klasach środowiska wiejskiego. Zamieszczono je w tabeli 9.

Tabela 9. Ortogamy wyrazów o największej frekwencji błędów u uczniów klas wiejskich

ó wymienne	%	rz wymienne	%	rz po spółgł.	%
łódka	36	w norze	37	chrząszcz	27,5
pójde	35			spojrzał	27,5
zwrócił	32	powtórzyć	32,5	krzesło	23
łóżko	27,5	bierze	28	ujrzała	23
skróciła	26	wzgórze	28	wrzeszczy	22,5
wróciła	26	tworzy	27	chrzan	22,5
ułoż	25	wierzyć	25	skrzydła	22
dwóch	22,5	rowerzysta	24	dojrzały	20
pomóc	22	mierzyła	23	trzymaj	19
mówię	19	podwórze	23	przeczytaj	19
mógł	19	chorzy	21	przyszedł	19
sposób	18	zachmurzony	21	krzyknął	19
wzór	18				

Podobnie jak w klasach miejskich dzieci ze środowiska wiejskiego najlepsze wyniki uzyskały w testach dotyczących pisowni wyrazów opartych na regule wyjaśniającej zapis wyrazów z rz po spółgłoskach. We wszystkich wyrazach z tą regułą błędy popełniło nie więcej niż 27,5 % uczniów. Oznacza to wynik lepszy od klas środowiska miejskiego, gdzie liczba ta wyniosła 32,5 %.

W przypadku pozostałych dwóch reguł wyniki w klasach wiejskich są nieco gorsze, ale procent uczniów popełniających błędy w poszczególnych wyrazach rozkłada się podobnie jak w środowisku miejskim.

Dane zaprezentowane w tabelach 8 i 9 są potwierdzeniem tego, że w badaniu dotyczącym opanowania pisowni wyrazów zawierających ó, rz wymienne oraz rz po spółgłoskach uczniowie obu badanych środowisk uzyskali znacznie lepsze rezultaty niż podczas badania poprawności zapisu wyrazów opartych o zasadę historyczną.

Prawidłowość ta oraz wszystkie poprzednie stwierdzenia pozwalają na wysunięcie wniosków dotyczących umiejętności ortograficznych uczniów kończących początkowy etap nauki.

5. Podsumowanie i wnioski

Przygotowane i przeprowadzone wśród uczniów klas trzecich badania miały na celu uzyskanie orientacji, w jakim zakresie dzieci kończące wczesnoszkolny etap nauki opanowały pisownię wyrazów związanych z zasadami historyczną i morfologiczną polskiej ortografii. Badania dotyczyły wyrazów o największej frekwencji w podręcznikach dostępnych dzieciom.

Jakościowa analiza zgromadzonego materiału faktograficznego prowadzi do stwierdzenia, że po trzech latach początkowej nauki wykazują średni poziom umiejętności poprawnego pisania. Zróżnicowanie umiejętności ortograficznych zaznacza się głęboko w zależności od badanego środowiska. Badani ze środowiska wiejskiego osiągnęli znacznie słabsze wyniki. Szczególnie widoczne jest to w przypadku wyrazów, których pisownią rządzi zasada historyczna.

Znajomość wyrazów zawierających ó, rz niewymienne oraz h jest znacznie gorsza niż umiejętność pisania wyrazów opartych o zasadę morfologiczną. Najwięcej kłopotów sprawiły uczniom wyrazy zawierające literę – h. Umiejętność zapisu wyrazów, których poprawność wyznaczona jest stosowaniem się do zasady historycznej zależy od pamięciowego utrwalenia wzorca. Analiza wyników badań wskazuje, że uczniowie nie mają wykształconej tej umiejętności.

W przypadku umiejętności zapisu wyrazów związanych ze stosowaniem reguł ortograficznych wyniki badań wskazują, że uczniowie w większym zakresie opanowali nawyk ortograficznego ich pisania. Jednak i w tym badaniu uczniowie klas wiejskich uzyskali słabsze wyniki niż ich koledzy z klas miejskich. Różnica między środowiskami nie jest jednak w przypadku zasady morfologicznej tak rozległa, jak to było w pierwszym badaniu.

W zakresie pisowni wyrazów z ó, rz wymiennym i rz po spółgłoskach nieznacznie słabsze wyniki uzyskali badani w czasie uzupełniania testu zawierającego wyrazy z rz wymiennym.

Prawidłowości przedstawione w powyższym podsumowaniu znalazły swoje odzwierciedlenie również w analizie ortogramów, w których uczniowie popełniali najwięcej błędów.

Analiza ilościowa i jakościowa wyników badań prowadzi do wysunięcia następujących wniosków.

1. Uczniowie klasy trzeciej kończąc wczesnoszkolny etap nauki nie opanowali w wystarczającym stopniu poprawnej pisowni wyrazów związanych z zasadami historyczną i morfologiczną polskiej ortografii, co może być powodem ich późniejszych niepowodzeń w nauce.
2. Słabsze wyniki uzyskane przez uczniów podczas testu sprawdzającego umiejętność zapisu wyrazów z ó, rz niewymiennymi i z h wskazują, że podczas ćwiczeń ortograficznych poświęca się im znacznie mniej czasu.
3. Zbyt mało jest ćwiczeń wykorzystujących wszystkie rodzaje pamięci. Ćwiczenia takie szczególnie ważne są w kształtowaniu nawyków ortograficznego pisania wyrazów, które należy zapamiętać (opartych o zasadę historyczną).
4. Uczniowie ze środowiska wiejskiego uzyskują znacznie słabsze wyniki niż dzieci ze środowiska miejskiego w zakresie obu zasad ortograficznych.
5. W pracy nad ortografią nie wykorzystuje się w wystarczającym zakresie wyrazów o najwyższej frekwencji zarówno w słownictwie dzieci, jak i w dostępnych uczniom podręcznikach czy lekturach.

Nauczanie ortografii jest procesem złożonym. Wyształcenie prawidłowych umiejętności i nawyków poprawnego pisania zaczynać się powinno w momencie pierwszego zetknięcia się dziecka ze słowem pisanym. Od nauczyciela nauczania początkowego, jego pewności ortograficznej, przygotowania metodycznego i znajomości determinantów biegłości ortograficznej zależeć będą powodzenia uczniów w nauce. Mając więc na uwadze zaprezentowane wyżej badania należy postulować o zwrócenie większej uwagi na zagadnienie nauczania ortografii w klasach początkowych.

BIBLIOGRAFIA

- Dyka E.: Nauczanie ortografii w klasach niższych, *Życie Szkoły* 1987 nr 3.
- Froelichowa M., Ledóchowska J.: *Metodyka nauczania ortografii w szkole ogólnokształcącej*. Warszawa PZWS 1961.
- Hemmerling W.: *Zabawy w nauczaniu początkowym*, Warszawa WSiP 1985.
- Jedut A., Pleskot A.: *Nauczanie ortografii w klasach I–III*. Warszawa WSiP 1991.
- Kapica G.: *Rozrywki umysłowe w nauczaniu początkowym*, Warszawa WSiP 1986.
- Kulpa J., Więckowski R.: *Metodyka nauczania języka polskiego w klasach początkowych*. Warszawa WSiP 1983.

- Nowak F.: Metoda statystyczna (kwantytywna) w nauczaniu ortografii. Bydgoszcz WSP 1989.
- Polański E.: Dydaktyka ortografii i interpunkcji. Warszawa WSiP 1987.
- Program nauczania początkowego. Klasy I–III. Warszawa Fundacja Rozwoju Edukacji Narodowej 1992.
- Radwiłowicz M.: Początkowa nauka pisania. Warszawa NK 1972.
- Skrzypiec W.: Ćwiczenia gramatyczno-ortograficzne i stylistyczne. Warszawa WSiP 1992.
- Strelau J., Jurkowski A., Putkiewicz Z.: Podstawy psychologii dla nauczycieli. Warszawa PWN 1977.